

**Семененко Г. М.**  
**Київський національний лінгвістичний університет**

## **КОДИФІКАЦІЯ СТАНДАРТНОГО ВАРІАНТУ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ В РАННЬОНОВОАНГЛІЙСЬКИЙ ПЕРІОД: ЛЕКСИЧНИЙ СКЛАД**

*У статті досліджуються деякі особливості вибору лексичної норми та її кодифікації у ранньонновоанглійській мові в рамках теорії стандартизації Е.Хаугена. Аналізуються передумови вибору східно-центрального діалекту середньоанглійської мови як основи для формування стандарту. Визначається роль перших лексикографів у вирішенні проблем спірного вживання лексичних одиниць і встановлення експліцитного нормативного мовного кодексу.*

**Ключові слова:** стандартизація, кодифікація, ранньонновоанглійська мова, перші лексикографи, С. Джонсон.

Дослідження процесу формування стандартного, уніфікованого варіанту мови є порівняно новим напрямом в історичних лінгвістичних дослідженнях. Стандартизація – це особливий тип соціолінгвістичної зміни, яка краще за все досліджується на основі систематичного порівняльно-історичного аналізу. Потреба у стандартному варіанті виникла в європейських країнах у пізньому Середньовіччі і на початку епохи Відродження з низки причин: по-перше, з закінченням періоду феодальної роздробленості і формуванням крупних державних утворень з централізованим управлінням виникла необхідність забезпечення безперешкодної комунікації як для політичного управління країною, так і для ведення комерційної діяльності; по-друге, саме в цей період концепція національної мови пов'язується з поняттями національної ідентичності і національної свідомості. Тому вважаємо актуальним розглянути перші два етапи процесу стандартизації англійської мови в ранньонновоанглійський період відповідно до моделі Е.Хаугена. Метою статті є висвітлення особливостей вибору норми та її кодифікації на прикладі регуляризації лексичного складу ранньонновоанглійської мови.

Відправною точкою у вивченні процесів стандартизації є модель, запропонована Ейнаром Хаугеном у 1966 р. [8], яка складається з чотирьох компонентів і є досить об'ємною, але при цьому достатньо деталізованою, щоб забезпечити загальну структуру для опису стандартизації мов з різною історією. Модель представляє чотири центральні виміри, згідно з якими аналізується процес стандартизації, при цьому ці виміри не обов'язково розглядаються у хронологічній послідовності: (а) вибір норми – один з існуючих діалектів обирається як такий, що необхідно стандартизувати; (б) кодифікація норми – лексичний склад і граматику уточнюються та фіксуються у відповідних словниках і підручниках, з моменту кодифікації у письмовій формі мова сприймається як об'єкт матеріального світу, оскільки її можна не тільки почути, але й побачити, а, отже, “виправити” і “пояснити”, мовні зміни стають об'єктом регуляризації і контролю з боку користувачів; (в) запровадження норми – вибраний варіант поширюється серед мовної спільноти, він часто стає мовою навчання в освітніх закладах, використовується усіма суспільними інститутами: юридичними, політичними, адміністративними, інформаційними тощо; (г) подальше удосконалення норми – обраний діалект розширюється та вдосконалюється з метою кращого виконання функцій у суспільстві. Соціополітична реалізація рішень, прийнятих на етапах вибору і кодифікації, вважається впровадженням норми, тобто поступовим розповсюдженням і прийняттям новоствореної норми мовцями на різних рівнях функціонування мови. Впровадження вважається найвразливішим моментом процесу стандартизації, адже саме від

прийняття норми мовною спільнотою залежить успішність низки прийнятих мовних рішень на етапах вибору і кодифікації.

Стандартизація завжди починається з можливості вибору серед низки мовних альтернатив. Виділяють два типи вибору: моноцентричний і поліцентричний [6, с. 4]. Моноцентричний вибір передбачає виокремлення існуючого (або архаїчного) регіонального чи соціального діалекту як основи для новостворюваного стандарту. Прикладів такого моноцентричного вибору небагато, можна згадати копенгагенський діалект, що ліг в основу стандартної данської мови і дано-норвезький соціолект вищих верств суспільства у Норвегії ХІХ ст. Домінуючим типом вибору в історії мов є поліцентричний вибір: більшість сучасних стандартних мов – це складні утворення, які мають риси декількох діалектів. Стандарт англійської мови, як і стандарт німецької, формувався під впливом тривалих різновекторних процесів вибору, які чинили свій вплив послідовно протягом тривалого часу. Результатом стало комплексне сполучення рис різних діалектів і стандартна норма, що структурно відрізняється від свого діалектного субстрату. Процес вибору часто супроводжується конфліктами і дебатами щодо “найкращого вживання” і “кращої” основи для нового стандартного варіанту. Нелінгвістичні цілі провідників стандартизації (як-то національна єдність, науковий або економічний розвиток, деколонізація) найкраще прослідковуються саме на цьому етапі процесу.

Середньоанглійські діалекти диференціювалися виключно відповідно до географічного положення. Представники всіх соціальних прошарків від найбагатших до найбідніших, що проживали в певному регіоні, використовували місцевий діалект як в усному мовленні, так і на письмі. У середньовіччі протиставлення діалект::стандарт, регіональний діалект::соціолект, які наразі породжують численні дебати, взагалі не обговорювалися в силу докорінно відмінної економічної і політичної ситуації.

В кінці середньоанглійського періоду ще не існувало офіційної стандартної форми, зафіксованої і єдиної, проте більшість авторів епохи Відродження час від часу згадують варіант англійської мови, який вони називають “загальним діалектом” або “загальною мовою”, маючи на увазі певний варіант, найбільш поширений у спілкуванні представників різних куточків Англії. Вибір, розвиток і кодифікація цієї “загальної мови” тривали весь ранньоновоанглійський період. На початку періоду, без певної боротьби, східно-центральний діалект був обраний для розбудови і кодифікації в стандартний варіант англійської мови. В цей час східно-центральний регіон Англії набув небувалої потужності – інтелектуальної, економічної і політичної – в результаті процесів, які визначили новітню культурну ідентичність англійської нації.

На початку ранньоновоанглійського періоду більшість населення мешкала в сільській місцевості, частка міського населення не перевищувала 12%, однак, в результаті широкомасштабної міграції, що тривала з ХV ст., кількість міського населення постійно зростала: кількість жителів Лондона зросла з 100 тисяч в 1550 р. до 500 тисяч в 1700 р., і складала приблизно 10% загального населення Англії у той період [13].

Той факт, що Лондон був центром політичного життя, урядового управління, торгівлі та моди, сприяв ширшому розумінню лондонського діалекту не тільки в Англії, а й в інших країнах Європи. У той самий час, різке економічне зростання і урбанізація зробили столицю своєрідним тиглем, де змішувалися і переплавлялися різні діалекти. Територія Лондона – урбаністичний кластер Сіті, Вестмінстера та Саутарка – почала функціонувати як центр активності Англії в період пізнього

середньовіччя та епохи Відродження. Перший друкарський станок був встановлений У. Кекстоном в 1476 р. у Вестмінстері, де знаходився королівський двір та центральні органи управління країною. Набірний станок дозволяв розповсюджувати друковані матеріали у численних копіях серед значної кількості читачів одночасно, що сприяло поширенню одних лінгвістичних форм і конвенцій, і, одночасно, ігноруванню та приглушенню інших. З часів Кекстона Лондон залишався центром книготоргівлі – 98% книжок, опублікованих в Англії у період між 1500 та 1700 рр. були надруковані в столиці [7, с. 13]. Розквіт книгодрукування нерозривно пов'язаний з рівнем писемності. На початку XVI ст. кількість осіб, які вміли читати і писати, була невеликою – приблизно 10% чоловіків і 1% жінок при загальній кількості населення близько двох мільйонів осіб [5, с. 141-177]. В Лондоні це співвідношення було значно вищим. У 1640 р. писемними були 30% чоловіків загалом по країні і 60% у Лондоні.

Королівська династія Тюдорів, як і інші монархії Європи, прагнула стандартизувати мову з метою об'єднання нації, проте вони не започаткували жодної інституції (на зразок французької мовної академії), яка б несла відповідальність за планування й регулювання процесу стандартизації. В епоху Ренесансу два фактори відіграли найсуттєвішу роль у процесі стандартизації: винайдення друкарства і зростаюча мобільність аристократії – саме вони сприяли популярності одного діалекту. Крім того, в англійській мові в цей період відбувалися дві інших суттєві зміни: зростання кількості запозичень із латинської, грецької, італійської і іспанської мов як результат зростаючої популярності класичної освіти, що розповсюджувалася Європою з італійських міст-держав, при цьому грецька і латина вважалися мовами “цивілізованих освічених” осіб. У період між 1500 і 1650 більш ніж 10 000 нових слів влилися в новостворюваний стандарт переважно через письмове мовлення. Іншою важливою мовною зміною був великий пересув голосних, в результаті якого всі середньоанглійські довгі голосні змінилися. В часи інтенсивної урбанізації і формування сучасної системи соціальних класів все більшого значення набували особливості вимови, що вказували на походження мовців. У XVI ст. мешканці Східної Англії і Мідленда, які переїжджали до Лондона, не бажали розмовляти як “селюки” і змінювали власну вимову для того, щоб не вирізнитися серед інших. Як часто трапляється у випадках, коли мовці свідомо адаптують власну вимову до мовлення інших, їх вимова була гіперкоректною, такі гіперкоректні акценти поступово стали індикатором класу нових багатих комерсантів, і самі по собі перетворилися на об'єкт наслідування.

Цей новий варіант англійської мови, незважаючи на початкове східно-центральне походження, швидко відокремився від свого регіонального коріння. Новостворюваний стандарт почав розглядатися як *lingua franca*, на зразок давньогрецької і латинської мови у Середні віки.

Кодифікація у більшості випадків слідує за процесом вибору, в результаті її встановлюється експліцитний нормативний мовний кодекс на основі низки реферативних праць: граматик, словників, підручників з орфографії та стилістики. В Європі цей процес розпочався в кінці XVI ст. (граматика німецької мови була опублікована у 1573 р., нідерландської – у 1584 р., англійської – у 1586 р.) В англійській мові з самого початку кодифікація відбувалася на основі теоретичних засад прескриптивізму, які нерозривно об'єднали мову, соціальний клас і моральні цінності. В Європі епохи Відродження “питання мови” були пов'язані з літературною мовою, а лінгвістика – у тій формі, в якій вона існувала на той час – займалася вивченням мови взагалі, часто з акцентом на поетичному дискурсі. Тому в переважній більшості європейських країн процес стандартизації включав диференціацію

літературної мови і мови, яка використовувалася в комерційній діяльності. В Англії ж аналіз літературної мови завжди включав міркування щодо повсякденного її вживання, створюючи враження, що ці два стилі мовлення були, або мали бути, ідентичними. Саме письмова літературна форма стандартної англійської мови стала основою для кодифікації. Це ще більше закріпило зв'язок стандартної форми і соціального класу, оскільки вживання стандарту вимагало певного рівня освіченості, недоступного для більшої частини представників нижчих прошарків суспільства. Таким чином, освіта відіграла ключову роль в процесі стандартизації.

Так як суспільні інститути почали масово використовувати англійську мову, перші словники і граматики створювалися для визначення і розповсюдження “найкращих” форм. Ідея про те, що “найкраща” англійська використовується саме “найкращими” людьми, під якими слід розуміти аристократію, призвела до розуміння, що всі інші варіанти були гіршими не тільки у лінгвістичному, але й в моральному і соціальному плані.

В другій половині ранньоніованглійського періоду знову з'явилися аргументи на користь утворення лінгвістичної академії в Англії на зразок французької і італійської, однак, ідея не викликала суспільного схвалення, оскільки спостерігачі відзначали, що незважаючи на існування академії, французька мова продовжує змінюватися. В Англії ж мову сприймали як уособлення індивідуальних свобод та опору централізованій регуляції. Тим не менш, це не зменшувало кількості бажаючих кодифікувати мову за допомогою словників і граматик, які створювалися саме з метою раз і назавжди виправити і зафіксувати мову.

Створене у 1662 р. Королівське товариство – національна академія наук – в 1664 р. організувала комітет у складі Дж. Драйдена, Дж. Евеліна та інших письменників, метою якого було удосконалення англійської мови, який, однак, не зміг виробити жодних дієвих пропозицій. Іншою відомою спробою започаткувати в Англії аналог французької академії був відкритий лист Дж. Свіфта Лорду-Канцлеру Р. Харлі під назвою *A Proposal for Correcting, Improving and Ascertaining the English Tongue*, в якому Свіфт виражав свою думку про те, що академія повинна не тільки встановити правила вживання, але й “вдосконалити і зафіксувати англійську мову” назавжди. Цю пропозицію зустріли зі схваленням, однак через певні обставини, серед яких смерть королеви Анни, продовження ця ініціатива не отримала. Однак, такі звертання до влади свідчать про формування ідеології стандартизації [11, с. 36] в епоху Реставрації, що ґрунтувалася на суспільному усвідомленні та увазі до питань мовної єдності та авторитету.

Незважаючи на те, що академія так і не була організована, прагнення визначити, вдосконалити і зафіксувати норму залишалось популярним. Заклики до організації академії поступово зменшилися, оскільки знайшлися інші способи досягнення цілей мовної стандартизації. Замість ресурсів, які мала виробити академія, почали з'являтися приватні словники і граматики. Зацікавлені у стандартизації мови зрозуміли, що чекати на будь-які дії органів влади не варто, і почали прямо працювати на суспільне благо.

Перші англійські словники виникли в результаті різкого розширення лексичного складу – через запозичення, неологізми, загальне зростання лінгвістичної самосвідомості. Кодифікація технічної лексики почалася порівняно рано: у 1475-1640 рр. з'явилося більше сотні публікацій, включаючи глосарії і словники, що пояснювали технічні терміни. Освітні трактати кінця XVI ст. також містили списки слів з або без дефініцій. Однак, першим виданням, що беззаперечно можна вважати англійським словником є *Table Alphabeticall* Роберта Каудрі, опублікований у 1604 р.

Метою словника було “навчити правильному написанню і розумінню важких звичайних англійських слів, запозичених з івриту, грецької, латинської або французької мов та їх інтерпретація простими англійськими словами” [4].

Перші загальні словники обґрунтовували свою появу та необхідність придбання тим, що робили мовлення освічених людей доступним і зрозумілим для тих, хто не отримав класичної освіти. Оскільки “важкі” слова в основному запозичувалися з класичних мов і французької, вони були мало зрозумілими для тих, хто володів лише англійською мовою. Як соціальній групі жінкам не вистачало знань іноземних мов, особливо класичних, тому саме вони вважалися цільовою аудиторією для перших словників.

Жінки були свого роду національним і стилістичним ідеалом: вони розмовляли простою англійською мовою, саме такою, яку Каудрі рекомендує в передмові до словника. Він радить ораторам, особливо проповідникам, використовувати слова, які “властиві мові, якою ми говоримо [тобто нашій рідній мові] і є простими для розуміння кожного” [4].

Незважаючи на низку словників “важких слів”, що з’явилися після словника Р. Каудрі, в суспільстві існувала потреба у словнику, який би включав всі слова англійської мови, і граматики, яка б детально пояснювала, як ці слова правильно вживати. Такими довідниками в ранньоніованглійський період виявилися тлумачний словник Самуеля Джонсона (1755) і Короткий вступ до англійської граматики Роберта Лоута (1762).

При укладанні словника С. Джонсон ставив перед собою завдання, схожі на цілі організації академії, – встановити, удосконалити і зафіксувати мову. Джонсон мав на меті підтримку чистоти англійської мови, хоча і не вказував на якому саме етапі її розвитку, а також визначення значень англійських слів [9]. Він намагався встановити незмінну вимову слів, і таким чином, сприяти довголіттю мови. Водночас він розумів, що неможливо змінити мову нації, як і змінити мораль суспільства, через книги, проте сподівався, що навіть часткове досягнення цієї мети “може сприяти збереженню мови старих авторів та покращанню мови нових” [9]. Такі цілі Джонсон виклав у своєму Плані словника. До часу публікації словника, вісім років по тому, його завдання стали дещо скромнішими. У передмові до словника йдеться вже про дві основні мети, які в основному стосуються лексики: зібрати всі слова англійської мови, виправити ті слова, які підлягають виправленню, і заборонити ті, які виправленню не підлягають. Джонсон усвідомлював, що не всі слова можна скоригувати, оскільки мова є зображенням недосконалості людства. Реєструючи всі “аномалії”, Джонсон сподівався зменшити їх кількість і запобігти їхньому розповсюдженню. Він вважав, що обов’язок лексикографа полягає у виконанні ролі арбітра того, що є правильним і неправильним у мові [10, с. 1].

Громадськість прагнула авторитарного джерела, і Джонсон таке джерело створив так, що, коли сучасні лексикографи намагаються позбутися звання арбітра і вважають своїм завданням лише реєстрацію мови, громадськість протестує. Мовці часів Джонсона сприймали лексикографів як свого роду вищих істот, що мали право встановлювати, які слова були прийнятними, і як саме ці слова потрібно вимовляти. З такою точкою зору погоджувалися і самі лексикографи [2]. Одним із способів вияву такої ролі лексикографів можуть служити слова, які Джонсон використовує для характеристики лексичних одиниць: визначення на зразок “*proper*”, “*improper*”, “*corrupt*”, “*cant*”, “*barbarous*”, і “*vulgar*” є, беззаперечно, суб’єктивними описами.

Щодо методології укладання словника, то Джонсон використовував словники для іноземців, словники “важких слів”, зазначаючи, що вони були надзвичайно

недосконалими. Після опрацювання існуючих словників Джонсон старанно вибирав слова із творів найкращих сучасних йому авторів, називаючи це “довільними і некерованими екскурсами в книги” [10, с. 3]. Варто відмітити, що Джонсон твердо встановив застосування логічної індукції для встановлення значення слів, реєструючи особливості вживання слів, які він зустрів у процесі читання. В передмові до словника він зазначає, що значення можна легко вивести тільки на основі прикладів [10, с. 6].

Словник Джонсона не претендував на вичерпність, і автор не вибачався за його вибіркового характеру, залишаючи поза увагою термінологію промислового виробництва, юриспруденції, медицини та природничих наук, обґрунтовуючи свою позицію тим, що він “не зміг би спускатися в шахти для вивчення мови шахтарів або відправитися в морську подорож для покращення власної компетенції в діалекті навігації, або відвідувати склади комерсантів, майстерні ремісників для вивчення назв товарів, знарядь праці та операцій, про які немає інформації в книгах” [10, с. 4]. Основним джерелом орфографії та дефініцій слів, які Джонсон включив до свого словника, були письмові літературні тексти.

Ще одним відступом від початкового плану був об’єм інформації щодо структури англійської мови. З 15 сторінок передмови, які можна вважати граматичним довідником, тільки 12 рядків присвячено синтаксису. Вочевидь, цей факт немало засмутив тих, хто сподівався на більш суттєве пояснення структури англійської мови. Джонсон переконався, що аналіз лексичного складу був важким завданням сам по собі. Крім того, з самого початку він планував, що словник допоможе у виборі між різними варіантами вимови. Він мав намір використати вимову найкращих промовців, що найменше відхилялася від письмової форми слова. Однак, словник був опублікований без довідника з вимови, залишаючи питання вимови невирішеним. На всі питання Джонсон відповідав, що вимова “найкращого спікера Палати Лордів (Честерфільда) і найкращого спікера Палати Общин суттєво відрізнялася, і він не зміг бути суддею між двома однаково шанованими мовцями” [1, с. 192]. Питання вимови було вирішено пізніше.

Словник Джонсона був надзвичайно важливим і успішним кроком у процесі стандартизації орфографії. Автор не намагався реформувати англійську орфографію, незважаючи на те, що громадськість не заперечувала б проти того, щоб він, використовуючи власний авторитет, ввів кращу систему. Але його словник підтримав ідею збереження традиційної орфографії. Джонсон писав, що “Сучасна орфографія, там де її можна виділити, буде збережена в цій праці, однак, у певних випадках буде зазначено, що написання слів є неточним, скоріше звичним, а не обраним; особливо, коли зміна однієї літери призводить до незрозумілості значення всього слова, як, наприклад, в слові *farrier*, замість *ferrier*, як воно писалося раніше і де було видно його спорідненість з *ferrum* або *fer*” [9].

Джонсон також переглянув своє завдання назавжди зафіксувати англійську мову. В Плані він писав, що одним із завдань словника було саме зафіксувати мову, проте, коли словник був опублікований, в передмові йшлося про те, що лексикограф не може “забальзамувати” мову і утримувати її від пошкодження і занепаду. Джонсон вважав, що академії, засновані саме з такою метою, виконували марну роботу. “Звуки занадто непостійні і несталі для будь-яких нормативних обмежень; прикувати склади, так само як шмагати вітер – це завдання зарозумілих, нездатних співвідносити бажання з власними силами” [10, с. 10]. Він зазначає, що спочатку і сам тішився ідеєю, що він зможе це зробити, але потім зрозумів, що таке бажання “не ґрунтувалося ні на здоровому глузді, ні на досвіді” [10, с. 10].

В словнику Джонсона вперше в історії англійської мови значення слів ілюструвалися прикладами їх вживання у творах найкращих авторів. В словниках інших мов така практика вже була запроваджена, наприклад, в словнику італійської мови Академії делла Круска, з яким Джонсон, можливо, був знайомий, але в історії англійської мови цей метод був вперше застосований саме С. Джонсоном. Ще однією інновацією Джонсона була нумерація різних значень кожного слова.

Словник можна вважати стандартним тлумачним словником, на відміну від словників важких слів його попередників. В ньому вперше узагальнюється лексичний склад англійської мови, він був насичений прикладами із сучасної літератури, пропонував написання слів, яке, може і не завжди правильне, було щонайменше фіксованим. Звичайно, в ньому були недоліки. Шанс реформувати орфографію було втрачено, доцільність включення до словника деяких слів, які Джонсон визначає як власне англійські, на зразок *denominable*, *opiniatry*, *areolation*, є дещо сумнівною. Подекуди дефініції слів мають недоліки, наприклад: “*Network: Any thing reticulated or decussated, at equal distance, with interstices between the intersections*”. Етимологія слів часто вигадана, іноді їй бракує точності [2, с. 270].

Але, незважаючи на всі недоліки, словник Джонсона був величезним кроком вперед, особливо беручи до уваги той факт, що інші словники схожого об'єму і змісту були результатом роботи мовних академій. Джонсон був задоволений, коли йому розповіли, що італійська академія не могла повірити в те, що його словник був створений однією людиною [1, с. 189]. Існував жарт про те, що Джонсона можна вважати академією самого по собі. Проте Джонсон дійсно задумував свій словник як виконання частини функцій академії, і з того часу питання академії вже ніколи серйозно не піднімалося. Словник став надзвичайним досягненням, якщо при цьому пам'ятати, що це результат роботи однієї людини, яка працювала майже без помічників протягом всього семи років.

Кодифікація стандартної англійської у XVIII ст. мала щонайменше інтелектуальний і соціальний вимір. На інтелектуальному рівні йдеться про авторів августіанської епохи – початку XVIII ст., що включав правління королеви Анни (1702-1714) і короля Георга I (1714-1727) – які проявляли чітко виражений інтерес до “упорядкування” англійської мови. Лінгвістично консервативні автори, наприклад, Дж. Свіфт, намагалися зупинити зміни і зверталися до мови минулого. Авторам другої половини XVIII ст. було важко примирити рекомендації щодо ймовірно незмінного стандарту з розумінням, що стандарт сам по собі проявляв варіативність.

Соціальний вимір поняття про стандарт у XVIII ст. стосувався відношення до мовного узусу та зростаючого інтересу новонародженого середнього класу до лінгвістичного вираження власного соціального статусу. Цей вимір найбільш яскраво проявляється в роботах, присвячених вимові. Саме вимова є найпростішим аспектом оцінки соціального статусу, тому з кінця XVIII ст. їй приділяється все більше і більше уваги, таким чином, що практика ораторського мистецтва набуває нового значення – вона починає означати ще й техніку мовлення з надрегіональним, квазі-стандартним акцентом [14]. Тенденції до суб'єктивного відношення до нестандартних варіантів, започатковані в другій половині XVIII ст., знайшли своє повне втілення в засудженні регіональних діалектів у вікторіанську епоху. Зміна дістала відображення і в художніх творах. Якщо в літературі до XVIII ст. звертання до регіональних діалектів використовувалося для надання інформації про географічне походження персонажів, то у XVIII ст. з'являється чітке посилення на соціальну неприйнятність такого мовлення у вищих класах суспільства. Зневага до нестандартних акцентів спочатку стосувалася осіб, що мешкали за межами Англії, в першу чергу ірландців, потім

шотландців, менше американців [3]. Однак, така зневага швидко поширилася на решту регіонів Англії за межами Домашніх графств.

Тим часом стандарт набував все більшого надрегіонального характеру, здобуваючи все більшу популярність в суспільному житті, серед освічених людей. Більше того, чим більше стандарт ставав інструментом соціального включення або виключення, тим швидше він втрачав риси південно-східного діалекту, таким чином наближаючись до сучасного розуміння стандарту соціолінгвістами – “ідея у свідомості, а не в реальності – набір абстрактних норм, з якими реальний узус узгоджується в більшій або меншій мірі” [12, с. 23].

Отже, зменшення вживання латинської мови як мови міжнародного і наукового спілкування, відповідне зростання використання національних мов в релігійній практиці, відкриття нових мов призвели до ідеї про можливість контролювати процес формування мови. До 1650 р. ставлення до варіативності було досить толерантним, проте пізніше з'явилася потреба в регуляризації, стандартизації, кодифікації і уніфікації. Вільне варіювання, навіть серед високоосвічених людей, суперечило епосі, яка характеризувалася прагненням до загального упорядкування. Дух епохи закликав до логічності, постійності і відшліфованості мови. Одним із основних постулатів епохи була теза про можливість застосування до мови законів логіки і раціональності. Оскільки всі спроби організації академії англійської мови на зразок французької і італійської не дали результату, завдання кодифікації лексичного складу англійської мови з успіхом було виконано першими лексикографами. Словник С. Джонсона задовольнив потребу освічених читачів у довіднику, який би “врятував” мову від змін і чітко встановив правила правильного вживання слів. Отже, якими б не були підстави прийнятих рішень, робота перших лексикографів насправді привела до кодифікації надзвичайно великої кількості випадків спірного вживання. У майбутньому вважаємо за необхідне прослідкувати реалізацію двох інших етапів моделі стандартизації Хаугена, а саме запровадження і подальше удосконалення норми, що мали місце в XIX ст.

#### *Л і т е р а т у р а :*

1. *Bambas R. C.* The English language: Its origin and history / Bambas Rudolph C. – Norman, OK : The University of Oklahoma Press., 1980. – 333 p.
2. *Baugh A. C.* A History of the English Language. 5th ed. / Baugh Albert Croll, Cable Thomas. – London : Routledge. – 2002. – 447 p.
3. *Cooley M.* Emerging standard and subdialectal variation in Early American English / Cooley Marianne // *Diachronica*. – 1992. – № 9.2. – P. 167-187.
4. *Cawdrey R.* A Table Alphabeticall (1604) [Електронний ресурс] / Robert Cawdrey. – Режим доступу : <http://www.library.utoronto.ca/utel/ret/cawdrey/cawdrey0.html>
5. *Cressy D.* Literacy & the Social Order / David Cressy. – Cambridge : Cambridge University Press, 1980. – 256p.
6. *Deumert A.* Standard languages. Taxonomies and histories / Ana Deumert and Wim Vandenburghe // *Germanic Standardizations: Past to Present. Impact: Studies in language and society* 18. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2003. – P. 1-14.
7. *Gorlach M.* Introduction to Early Modern English / Manfred Gorlach. – Cambridge : Cambridge University Press, 1991. – 488 p.
8. *Haugen E.* Dialect, language nation / Einar Haugen // *American Anthropologist*. – 1966. – № 68 (6). – P. 922–935.
9. *Johnson S.* The Plan of a Dictionary of the English Language (1747) [Електронний ресурс] / Johnson Samuel. – Режим доступу: <http://andromeda.rutgers.edu/~jlynch/Texts/plan.html>



10. *Johnson S.* A Dictionary of the English Language. A Digital Edition of the 1755 Classic [Електронний ресурс] / Johnson Samuel. – Режим доступу: <http://johnsonsdictionaryonline.com/>
11. *Milroy J.* Authority in Language: Investigating Language Description or Standardisation (Language, Education, and Society) / J. Milroy, L. Milroy. – London : Routledge & Kegan Paul Books Ltd, 1991.
12. *Milroy J.* Authority in Language: Investigating Standard English / James Milroy and Lesley Milroy. – London : Routledge, 1999. – 195 p.
13. *Nevalainen T.* English / Terttu Nevalainen // Germanic Standardizations: Past to Present. Impact: Studies in language and society 18. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2003. – P. 127-156.
14. *Smart B. H.* The Practice of Elocution [Електронний ресурс] / Smart Benjamin H. – London : Longman, Brown, Green and Longmans, 1842. – Режим доступу : <http://www.archive.org/stream/practiceofelocut00smariaala#page/n5/mode/2up>

**Семененко Г. Н. Кодифікація стандартного варіанта англійського мови в ранненоанглійський період: лексический склад.**

*В статті досліджуються деякі особливості вибору лексическої норми та її кодифікації в ранненоанглійському мові в межах теорії стандартизації Е. Хаугена. Аналізуються передумови вибору східно-центрального діалекта середньоанглійського мови як основи для формування стандарту. Визначається роль перших лексикографів в розв'язанні проблем суперечливого використання лексических одиниць та встановленні експліцитного нормативного мовного кодексу.*

**Ключеві слова:** стандартизація, кодифікація, ранненоанглійський мови, перші лексикографи, С. Джонсон.

**Semenenko G. M. Codification of the standard in Early Modern English: lexis.**

*The article studies the process of the lexical norm selection and its further codification in Early Modern English using the standardization model put forward by E. Haugen. The prerequisites for selecting the East Midland dialect of Middle English as a basis for the emerging standard are analyzed as well as the role of the first lexicographers in solving the problem of controversial usage of lexis and setting the explicit normative language code.*

**Keywords:** standardization, codification, Early Modern English, first lexicographers, S. Johnson.

**Сергієнко К. П.**

**Київський національний лінгвістичний університет**

## **ВВІЧЛИВІСТЬ ЯК ЕТНОКУЛЬТУРНА КАТЕГОРІЯ МОВНОЇ СВІДОМОСТІ АНГЛІЙЦІВ ТА УКРАЇНЦІВ**

*Дана стаття присвячена вивченню відображення поняття ввічливості у свідомості англійців і українців. Для українців ввічливість – це прояв шанси до людей, з якими спілкуєшся, до людей старших за віком. Англійці ж вважають, що ввічливість – це прояв уваги та поваги до почуттів, потреб усіх людей. Представники обох культур досягають своєї мети за допомогою гарної мови, красивих жестів, бездоганної поведінки.*

**Ключові слова:** ввічливість, повага, увага, шанса.

Актуальність даного дослідження обумовлена зростанням ролі міжкультурної комунікації, формуванням нових вимог до якості міжкультурного комунікативного процесу, результативність якого залежить від уміння володіти лінгвальними і прагматичними засобами висловлення категорії ввічливості, яка в кожній країні ґрунтується на власних етнокультурних цінностях.

Предметом дослідження є відмінності у розумінні категорії ввічливості англійцями та українцями.